

значення місцевих історичних подій та пам'ятників в історії країни, від умов та особливостей розвитку краю. Відповідно краєзнавчий матеріал за значенням умовно поділяють на дві групи:

- 1) матеріал суто місцевого значення, пов'язаний з подіями загальнодержавного характеру;
- 2) матеріал, що виходить за межі краю та набуває загальноісторичного значення. Такий матеріал за своїм змістом є самостійним і важливим у контексті реалізації освітньо-виховних завдань. Саме тому він включений до програми і входить як обов'язкова частина до системи знань з вітчизняної історії [4,10]. Наприклад, такими матеріалами на уроках історії України в основній школі є: «Розселення племінних союзів східних слов'ян VIII—IX ст. на території сучасної України», «Виникнення та розвиток Київської Русі», «Політичний і соціально-економічний розвиток Чернігівського князівства середини XII — першої половини XIII ст.», «Галицько-Волинська держава», «Виникнення Запорізької Січі», «Заселення Слобожанщини. Заснування слобідських міст», «Конотопська битва», «Україна в подіях Північної війни. Полтавська битва», «Заселення Південної України. Приєднання Криму до Росії» та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, робота вчителя по відбору краєзнавчого матеріалу ґрунтується на основних принципах наукових історико-краєзнавчих досліджень та з використанням методів наукових досліджень. Головними залишаються питання переведення наукового матеріалу в навчальний, встановлення співвідношення локального і загальноісторичного та забезпечення ефективності його використання.

Відбір краєзнавчого матеріалу до уроків з історії України — це складне питання методичної науки, яке гостро потребує вирішення та пильної уваги істориків, методистів, краєзнавців та вчителів.

Література

1. Алтабаєва К.Б. Про проблеми інтеграції національної та регіональної історії у викладанні курсу історії України / К. Б. Алтабаєва // 36. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). — Бердянськ: БДПУ, 2002. — №7. — С. 155 — 159.
2. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. — К.: Либідь, 2003 — 488 с.
3. Историческое краеведение. (Основные источники изучения истории родного края)/ Под ред. Н.П. Милонова. — М.: Просвещение, 1969. — 319 с.
4. Перелагіна Л.Г. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії та у виховній роботі / Л.Г. Перелагіна // Історія та правознавство. — 2007. — № 35. С. 9 — 11.
5. Якименко С.І. Роль краєзнавчої роботи при формуванні світогляду молодших школярів/ С.І. Якименко/ Історичне краєзнавство в системі освіти України: Здобутки, проблеми, перспективи : Науковий збірник. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. — С. 32 — 37.

УДК: 373.51:94:"196/199" (477)

Драновська С. В.
аспірант ка кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету ім. А.С.Макаренка

САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (60 - 80 рр. XX ст.)

У статті розглядаються питання самостійної роботи учнів у процесі навчання історії України (60 — 80 рр. XX ст.) та перспективи її впровадження в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: самостійна робота учнів, навчальний процес, вміння та навички, історія України.

Драновская С.В. Самостоятельная работа учащихся процессе обучения истории Украины (60 — 80 гг. XX в.)

В статье рассматриваются вопросы самостоятельной работы учащихся в процессе обучения истории Украины (60 — 80 гг.) и перспективы ее внедрения в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: самостоятельная работа учащихся, учебный процесс, умения и навыки, история Украины.

Dranovska S. Independent work of pupils in the learning process history of Ukraine (60 — 80 years of the XX century.)

The article examines the independent work of pupils in learning the history of Ukraine (60 — 80 years of the XX century.) and prospects for in introduction educational process.

Keywords: independent work of pupils, the learning process, skills, history of Ukraine.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою теорії і практики навчання є така постановка навчального процесу, яка забезпечує глибокі й міцні знання, виховує в учнів уміння їх поповнювати, розкриває творчу ініціативу і самостійність. При цьому педагоги мають змогу значно поліпшити якість шкільного навчання і виховання. Одним з ефективних шляхів розв'язання даного завдання є раціональна організація самостійної роботи школярів, зокрема під час вивчення історії.

Самостійна робота учнів набуває в школі дедалі більшого значення, зростає її питома вага в усьому навчально-виховному процесі. Особлива увага при цьому приділяється методиці організації і проведення цієї роботи, поєднанню її з іншими формами навчання.

Мета статті полягає в тому, щоб в історичному аспекті проаналізувати ефективність самостійної роботи учнів на уроках історії України та перспективи її використання в навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Великої уваги розвитку самостійності учнів у навчанні надавали передові педагоги, психологи, методисти-історики в другій половині ХХ ст. Теоретичні основи побудови і використання самостійної роботи в навчально-виховному процесі розглядали методисти Н. Г. Дайрі, П. С. Лейбенгруб, І. Я. Лернер, А. І. Стражев. Запровадження самостійної роботи на уроках історії УРСР у курсі історії СРСР розглядається в працях українських методистів В. К. Майбороди, Г. П. Степаненка, П. Л. Уховської, О. І. Пометун та ін. Великого значення самостійній роботі, як одному із засобів збільшення пізнавальної активності учнів надають у своїх працях відомі психологи зазначеного періоду – Н. В. Андрієвська, Г. С. Костюк, В. К. Демиденко та ін.

Виклад основного матеріалу. В другій половині ХХ ст. великого значення набувають питання, які стосуються самостійної роботи учнів в процесі навчальних занять з історії. Самостійність учнів у процесі навчання поєднана з керівною роллю вчителя і виступає як один з найважливіших принципів навчання й виховання в школі. Знання можуть бути свідомими і міцними тоді, коли учні активно засвоюють їх і зацікавлені їх змістом. Обов'язковою умовою успішного навчання учнів є залучення їх до самостійного набуття нових знань і до різних видів суспільно корисної праці, яка вимагає застосування набутих знань і вмінь на практиці [4, с. 48].

В. Г. Карцов в своїй праці пояснює велику роль самостійної роботи учнів в класі і дома. Види самостійної роботи на думку автора можуть бути такі: робота над текстом підручника, вивчення висловлювань відомих історичних діячів, підготовка рефератів і доповідей, домашні письмові роботи тощо [1, с. 33 – 34].

В свою чергу не менш відомий методист А. І. Стражев, вирішальним у визначенні суті самостійної роботи вбачає збільшення уваги до особистості учня, до його самостійності в оволодінні знаннями. З цих позицій вважати за самостійну роботу все те, що учень під час навчального процесу робить самостійно без учителя, було б формальністю.

Можна працювати над підручником і бути пасивним у сприйманні його матеріалу, механічно повторювати його думки, не бачити нічого більше за те, що там написано. Але можна слухати вчителя й активно сприймати його мову, відповідати на поставлені ним запитання, переживати і хвилюватися з приводу подій, що викладає вчитель.

Самостійна робота учнів – це усвідомлене засвоєння матеріалу, яке переходить тією чи іншою мірою у творчу думку і творчі справи [7, с. 213 – 214].

Розглядаючи самостійну роботу як особливу форму організації навчального процесу, ми маємо на увазі специфічну діяльність учителя і учнів. Учитель визначає мету роботи, добирає прийоми і засоби її організації, види перевірки результатів. Учні повинні усвідомити мету і зміст завдання, самостійно організувати свою пізнавальну діяльність, здійснювати самоконтроль [5, с. 30].

Матеріали дослідження дають змогу окреслити основні завдання в сфері виховання вмінь і навичок учнів до самостійної роботи:

- вміння самостійно мислити загальноісторичними поняттями;
- вміння самостійно зробити висновки в усній та письмовій формі;
- вміння самостійно розібратися в матеріалі з підручника і додаткової літератури [3, с. 156].

Основна функція самостійної роботи на уроці, на думку багатьох учених, полягає в тому, щоб розв'язувати завдання навчання, і виховання і розвитку школярів шляхом залучення їх до такої діяльності, за якої вони мали б змогу виявляти максимум активності, творчості, самостійного судження, ініціативи [5, с. 30].

Навички самостійного мислення потребують перш за все самостійної роботи над книгою, статистичною таблицею, картою, складання плану розповіді тощо. Це означає, що учень повинен уміти відокремлювати головне від другорядного, складати план прочитаного, робити із нього необхідні виписки (факти, імена, назви, цифри), сформулювати своє відношення до прочитаного матеріалу, зробити висновки, законспектувати параграф підручника, статтю. На основі вивченого і опрацьованого матеріалу учень повинен вміти скласти виступ, тези, підвести підсумок своєї роботи перед вчителем. Наприклад, завідувачий Дніпропетровським облвно О. Моржов в річному звіті вказує, що на уроках історії вчителі стали широко практикувати проведення різних видів самостійної роботи. З метою активізації творчої думки учнів, вчителі на уроках історії запроваджують такі прийоми роботи, як робота над книгою, таблицею, складання простих і розгорнутих планів розповіді, написання доповідей, особливо в старших класах [9, 112].

Тому можна сказати, що навчитися самостійно діяти під час навчально-виховного процесу учень може тільки при умові, коли буде уважно слухати розповідь вчителя, свідомо сприймати почуте і в той час, бути винахідливим, вміти планувати і послідовно викладати свої думки.

Коли учень сам відшукує причини певного історичного явища чи події, на основі відомих фактів робить узагальнення, шукає відповіді на поставлені перед ним запитання, то його знання, набуті таким чином, будуть свідомими і міцними. Наприклад, учителька І. В. Глазунова Кілійської сш №1 Одеської області велику

увагу приділяє самостійній роботі учнів. Учні роблять вправи з читання тексту підручника, уміють подати історичний матеріал, збагачують словниковий запас, навчаються складати плани, відшукувати головну думку кожного розділу, розглядати і описувати зміст малюнків, картин з підручника, показувати на карті історичні місця, приводять приклади з художньої літератури [8, с. 126].

Глибше і найпоширеніше принцип самостійності учнів у навчанні розробив Н. Г. Дайрі, узагальнивши багаторічні дослідження у фундаментальній праці «Навчання історії в старших класах». Автор, виходячи з аналізу якості, що становлять самостійність сучасної людини прийшов до висновку, що суть самостійної роботи учнів визначається не структурою уроку, не формами його проведення, а характером, суттю завдання, яке виконують учні, його природою, його значенням для виховання й розвитку учнів, якістю досягнутих результатів. На думку Н. Г. Дайрі, ознаками, які доводять наявність на уроці такої самостійної роботи є:

- встановлення учнями на основі набутого (від учителя, з підручника, документа, та ін.) фактичного матеріалу суті досліджуваного явища;
- самостійне збирання, виявлення фактичного матеріалу з одного або кількох джерел;
- самостійне застосування тих чи інших логічних операцій, вказаних учителем;
- самостійний вибір цих операцій;
- самостійне розуміння проблеми, що виникла, і постановка завдання [4, с. 49]. Наприклад, вчителі історії середньої школи № 53 м. Харкова з метою розширення знань і розвитку навиків самостійної роботи в 7-х класах надавали учням теми для написання докладів на теми:

- Возз'єднання України із Росією.
- Культура українського народу.
- Героїчна оборона Севастополя.

На уроках в 6-х та 8-х класах впроваджувались різні методи роботи, наприклад:

1. складання планів на вивчення теми;
2. самостійне вивчення тексту одного пункту параграфу і складання плану;
3. самостійне вивчення тексту з метою знайти відповідь на поставлене питання вчителя [2, с. 37 –

38].

Таким чином, у визначенні самостійності учнів у навчанні головну роль відіграє не форма або метод їх роботи (усна чи письмова відповідь, робота з текстом підручника), а самостійність мислення (виконання певних логічних операцій) і відповідне вираження результатів цієї розумової роботи в усному і письмовому вигляді.

Виходячи із вище сказаного, розглянемо основні форми самостійної роботи учнів з історії:

1. Самостійна робота з підручником: відповідь на питання тексту чи ілюстрації в підручнику, порівняння історичних подій, зіставлення схем і таблиць.
2. Самостійна робота з картою: завдання в географічних орієнтирах, порівняння карт різних епох, завдання на карті, які розкривають зв'язок історичних явищ з географічним середовищем, робота на контурній карті.
3. Самостійна робота з картиною чи ілюстрацією в підручнику: аналізування картини (з'ясування сюжету, характеристика ситуації та осіб), складання розповіді, формулювання висновків з ілюстрації.
4. Самостійна робота з документом: читання і пояснення документів в класі, аналіз, висновки, аргументація за допомогою історичного джерела.
5. Вивчення творів видатних особистостей епохи, яка вивчається.
6. Ведення учнівських зошитів з історії.
7. Залучення учнів до самостійної роботи під час розповіді вчителя. Це здійснюється шляхом постановки питань, залучення раніше вивченого матеріалу, зв'язок із сучасністю.
8. Підготовка та прослуховування коротких учнівських докладів-рефератів.
9. Самостійна робота учнів під час опитування шляхом залучення всього класу в активну бесіду з вивченого матеріалу.
10. Крім класної самостійної роботи, необхідно організувати позакласну роботу, яка являє собою вершину самостійної роботи учнів.

Таким чином, дуже важливо, щоб кожний учитель, виходячи з вимог програми, накреслив приблизний план розвитку в своїх учнів певних умінь самостійної роботи з урахуванням вже досягнутого рівня, забезпечуючи застосування цих умінь у процесі навчання і політико-виховної діяльності учнів. Різноманітні види самостійної роботи застосовуються з урахуванням віку й рівня розвитку учнів. При цьому питома вага і складність самостійних робіт має зростати при переході учнів з класу в клас [4, с. 50 – 51]. Але необхідна і домашня робота: самостійно продумати, повторити, виконати деякі завдання (пов'язані з картою, хронологічною таблицею, читанням, переглядом раніше вивченого за підручником). При цьому необхідне чітке дозування домашніх завдань [7, с. 214 – 216].

Систематичне включення на уроках історії самостійних завдань забезпечує розвиток в учнів пізнавальної активності і самостійності, формує уміння орієнтуватися в потоці політичної інформації, правильно оцінювати події і явища суспільного життя [5, с. 30].

Принцип самостійності вимагає, щоб учні брали активну участь у набутті нових знань, в удосконаленні і застосуванні їх, щоб у процесі навчання в учнів поступово розвивались різноманітні вміння самостійної

роботи. Цей принцип потребує послідовного керівництва вчителем пізнавальною діяльністю учнів на уроці і в позакласній роботі [4, с. 53].

Матеріал для самостійної роботи повинен бути посильним для учнів а запас їх попередніх знань повинен давати можливість виконати визначені вчителем завдання. Роботу слід починати з найпростіших видів і поступово ускладнювати.

Кращі наслідки така робота дає тоді, коли учитель історії працює в тісному контакті з викладачами інших предметів, насамперед – викладачами мови, літератури, географії [6, с. 88 – 89].

Виходячи із вищесказаного, самостійну роботу треба розглядати не як самоціль, а як метод поліпшення всієї навчально-виховної роботи, як один із багатьох засобів активізації розумової діяльності школярів.

Висновок. Проведений аналіз літератури дозволяє зробити висновок, що досвід, накопичений в другій половині ХХ ст. має сьогодні велику цінність і може застосовуватися в сучасній школі, але його необхідно співвідносити з новітніми вимогами, які висуваються до навчального процесу.

Отже, навчити учнів ефективно самостійно працювати можливо лише систематичним і послідовним виконанням ними різного роду самостійних робіт, дбайливо підготовлених рядом заходів. Найбільше користі від самостійної роботи буде тоді, коли вона проводиться систематично на різних етапах уроку, причому види цієї роботи будуть різноманітними як за формою так і за змістом.

Успіх цієї роботи також залежить від правильного керівництва нею з боку вчителя. Самостійна робота учнів не применшує ролі учителя в навчально-виховному процесі, а навпаки, посилює цю роль, допомагає вчителю більш повно виявити індивідуальні особливості учнів, правильно оцінити їх знання і навички.

Література

1. Демиденко В. Психологічні основи засвоєння історії учнями. / В. Демиденко. – К.: Радянська школа, 1970. – 128 с.
2. Держархів Харківської області Ф Р – 4677. Відділ народної освіти виконавчий комітет Червонозаводської районної ради депутатів трудящих Харкова 1943 – 1979 рр. Оп. 4. Спр.267. Отчет о работе школы № 53 за 1962/63 учебный год. – 78 арк.
3. Зиновьев М. А. Очерки методики преподавания истории. / Под ред. С. Д. Сказкина. М.: Академия Педагогических наук РСФСР, 1955. – 183 с.
4. Лейбенгуб П. Дидактика уроку історії в середній школі. / П. Лейбенгуб. – К.: Радянська школа, 1968. – 185с.
5. Пометун О. Самостійна робота школярів при вивченні історії УРСР (IX клас). / О. Пометун // Радянська школа. – 1985. – № 3. – С. 30–36.
6. Степаненко Г. Самостійна робота на уроках історії. З досвіду роботи. / Г. Степаненко. К.: Радянська школа, 1965. – 90 с.
7. Стражев А. И. Методика преподавания истории: Пособие для учителей. / А. И. Стражев. – М.: Просвещение, 1964. – 287 с.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф Р 166 Міністерство освіти УРСР 1919 – 2000 рр. Оп. 15. Т. 2. Спр. 2361. Річний звіт про роботу шкіл Одеської області за 1957 – 1958 н. р. – 263 арк.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф Р 166 Міністерство освіти УРСР 1919 – 2000 рр. Оп. 15. Т. 3. Спр. 3967. Річний звіт Дніпропетровського облвно про роботу шкіл за 1962 – 1963 н. р. – 304 арк.

УДК 008:159.9

Улунова Г.Є.

докторантка Київського національного педагогічного
університету імені М.П.Драгоманова

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: СУТНІСТЬ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена аналізу сутності, реалій та перспектив психологічної культури майбутнього фахівця. Наведено результати психодіагностичного дослідження когнітивного, операційного та ціннісно-смыслового компонентів психологічної культури майбутніх педагогів, лікарів, юристів. Доведено необхідність цілеспрямованого розвитку операційного та ціннісно-смыслового аспектів професійної психологічної культури в процесі підготовки фахівців у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: професійна психологічна культура, когнітивний аспект професійної психологічної культури, операційний аспект професійної психологічної культури, ціннісно-смысловий аспект професійної психологічної культури.

Улунова Г.Е. Психологическая культура будущего специалиста.

Статья посвящена анализу сущности, реалий и перспектив психологической культуры будущего специалиста. Приведены результаты психодиагностического исследования когнитивного, операционного и ценностно-смыслового компонентов психологической культуры будущих педагогов, врачей, юристов. Доказана необходимость целенаправленного развития операционного и ценностно-смыслового аспектов профессиональной психологической культуры в процессе подготовки специалистов в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: профессиональная психологическая культура, когнитивный аспект профессиональной психологической культуры, операционный аспект профессиональной психологической культуры, ценностно-смысловой аспект профессиональной психологической культуры.